

Szerkesztői jegyzet

Elnézést a Kedves Olvasótól, hogy jegyzeteimben talán a szükségesnél többször hivatkozom drámai/színházi példákra. A magyarázat: szakmai munkám közel negyed évszázadát színházi előadásokban való gondolkodás határozta meg. Ennek révén ismertem rá a közéletet meghatározó „forgatókönyvekre” (például arra, hogy az önkény a hatalmi erő és a szervilis magatartás közös terméke), tudatosult bennem az emberi viszonyrendszerek rendkívüli összetettsége, és eszméltem rá saját – nehezen bevallható - gyengeségeimre. Ez utóbiból különösen nagy pakkot gyűjtöttem össze. Most is ebből a „hozott anyagból” indítom írásom, ahogy Örkénynél özvegy Varsányiné is teszi a világhatártrófa után.

„Itt semmi sem az, mint aminek látszik! Liliomfi nem Liliomfi, a pincér nem Schwarz, az öregúr is másnak adta ki magát, sőt úgy tűnik, a lány is, lehet, hogy a kocsis is, meg a lovak sem igaziak?” – Ezek a keserű és felháborodott mondatok hangzanak el Kányay fogadás szájából Kisfaludy *Liliomfi* című darabjában. Ismerős. Egyre inkább azt tapasztalhatjuk, hogy minden „valahogy” átneveződik, átértékelődik, és ezáltal mindinkább megnehezül a kiigazodás. Ember legyen a talpán, aki eligazodik a hírek, álhírek, statisztikák, tudatos csúsztatások, félremagyarázások és a valóság adta koordináták között. Egyre inkább a rafináltan sugalmazott szavak, a ránk erőltetett megnevezések és a csapdaként használt keretezések foglyaivá válunk.

Az oktatás világában is hódít ez az átnevezési, átkeretezési gyakorlat. Ez történt a Nemzeti alaptantervvel is. Korábban elképzelhetetlennek tűnt, hogy a hazai tartalmi szabályozás legfontosabb dokumentumát, amely a jezsuita Ratio Studiorum bevezetése óta évszázadokon át a minőségi oktatás biztosítékaként funkcionált, az okta-

táspolitikai ne *eredményeket hozó* pedagógiai dokumentumként – az egyensúlyteremtés eszközeként (Szebenyi Péter) –, hanem az elégedetlenkedő szülői-pedagógusi társadalom lecsendesítésére való, és – az ún. „kulturharc” iskolai közegbe helyezésével – politikai haszonszerzésre használható fegyverként kezelje (Radó Péter). De a szakképzés területén az elmúlt 8-10 évben folyó *nyelvpolitikai küzdelem* is példaként tűnhet fel. A politika a régóta tapasztalható komplex problémákat nem átgondolt, tényeken, adatokon nyugvó, szakmai konszenzuson alapuló döntésekre építve kívánta megoldani, hanem az intézményrendszer folyamatos átnevezésével és átszervezésével foglalkozott. Szinte két évente készültek jogszabályváltozások, régi-új elnevezésekkel, amelyek eredményként a jogalkotókon kívül talán ma senki sem tudja megmondani, hogy most éppen mi a neve a hagyományosan szakközépiskolának vagy szakmunkásképzőnek nevezett intézményeknek. De említhető a *felsőoktatási modellváltás* kifejezést is, amely eredendően a divatiparban a modellek átszabását, karcsúsítást, a gombok átvarrását vagy a ruhahossz megváltozását jelenti – nem pedig a ruhagyártó cégek tulajdonviszonyainak gyökeres átrendezést. Mégis, „modellváltás” címszó alatt a hazai egyetemek világában ez utóbbi történik (Pálinkás József). Ma még nem látható, hogy ez a gyorsított eljárásban kikényszerített döntéssorozat milyen hosszú távú következményekkel jár. A folyamat ugyan nagyon hasonlított az „egyszerű szabó munkamódszerére, aki úgy kezd az anyag szabdalásához, hogy még nem tudja mi is lesz belőle, nadrág vagy zakó” (Rejtő Jenő) – de féltő, hogy a *modellváltás* kifejezés valójában nem a „fürgő ujjak” szabásmintával való babrálását, hanem a kulturális tőke újraelosztási mechanizmusának átszabását jelentette.

A manipulatív szándékú átnevezések – a nyelv sajátos működéséből adódóan – a szándékolt hatások mellett nem szándékolt következményekkel járnak. Ezek közül talán a legismertebb a közoktatásban a pedagógusok jövedelmét alapvetően meghatározó ún. *vetítési alap* kifejezés, amely 2014 után a *garantált minimálbér* helyébe lépett. Az évek során a kifejezés egyre inkább kettős értelművé vált. A „vetítés” egyrészt jelenti az illetmények kiszámítási alapját – másrészt a hazai oktatásirányítás kommunikációjának, illetve a katedrán dolgozók elmaradó anyagi megbecsülésének leírásaként is értelmezendő.

Az elmúlt hetekben egy korábban általam is írt tankönyv átdolgozásával, átszerkesztésével foglalkoztam. A folyamat egy pontján a felelős szerkesztő olyasmit fogalmazott meg, ami ma is a fülemben cseng: „Reméljük, minél hamarabb sikerül *lefejleszteni* ezt a terméket”. Azóta is morzsolgatom magamban: „lefejleszteni”. Eddig a *le-* igekötő gyakori használata csak a pedagógiai gyakorlat rossz értelmezésének nyelvét jellemezte: pl. „leadta az anyagot”, „letanította az órát”. De mostanában egyre inkább úgy érzékelem, hogy a lefejlesztés mint cél és eszköz a hazai oktatáspolitikai kulcsszava lehet. Bár az átfogó lefejlesztési szándékból jelenleg még csak azt érzékelik az oktatás szakmai szereplői, hogy „ők ott fönn” nyilvánvalóan birtokolják a bölcsek követ, hisz arcpirulás nélkül hivatalnoki működést képesek előírni – és mindent szabályozni, amit „ott lent” az iskolában, a tanteremben a tanulókkal csinálni kell. De ne legyenek kétségeink: előbb-utóbb a lefejlesztés átfogó programját is úgyesen

„lekommunikálják” majd, mégpedig hatásosan „vetítő” szövegekkel. Már csak azért is, hogy „ott fönt” maradhassanak hetedízigen, és ne kerüljenek a többiek közé „oda le”, küzdeni a nyelvi zűrzavarral és a sziszüphoszi köögörgetések feladatával. Köztük is az uborkafára gyorsan és teljesítmény nélkül felkapaszkodóknak azt javasolnám – még az átprogramozás felporgetése előtt –, hogy tekintsenek vissza a hazai történelem elmúlt másfélszáz esztendejére. Tanulmányozzák azt a folyamatot, hogy az elitváltások győztesei miként lettek később bűnbakokká. Ismerjék fel, hogy a totális rendszerépítőket az utókor általában még a sírjukban sem hagyja nyugodni.

A 2020-as évben sajátosan alakult az ÚPSz működése. Olyan már a korábbi években is volt, hogy a lap ilyen vagy olyan okokból több hónapig nem jelent meg, és tripla számokkal lehetett csak az elmaradást pótolni. De olyanról nem tud az emlékezet, hogy – az elhúzódo és mindenki számára nehéz átszervezési folyamatok eredményeként – kiadó feltűntetése nélkül kerüljön nyilvánosságra a lap online változata. Pedig 2020 első három lapszámával ez történt. (Átvészeltük, persze, nem is akárhogy.) Azóta viszont rendeződni látszanak a dolgok, van már kiadónk, csak papíralapon nem jutottunk még el az olvasókhoz. Reménykedünk, hogy ez is csak időleges állapot. Kitartóan bízunk a bábeli zűrzavar időleges voltában, magunkban és munkatársainkban, másfelől pedig általában véve jobb idők eljövételében.

Kaposi József

A *Tanulmányok* rovatba érkező írásokat lektoráltatjuk.

A publikációs stílusra vonatkozó útmutatás, valamint a bírálati adatlap a lektorálás szempontjaival elérhető a honlapunkon: <http://upszonline.hu>

„Egy boldog esztendőt töltöttem a mont-de-marsani gimnáziumban előadásaim kidolgozásával, közben tanítottam is, de irtózáttal jöttem rá utána, mindjárt az iskolaév küszöbén, Laonban, ahová kineveztek, hogy egész hátralévő életemben ugyanazt ismételhetem. Szellememre pedig az jellemző – és ez nyilván valami kórság –, hogy nem könnyen tudom két ízben ugyanarra a tárgyra összpontosítani a figyelmemet. Általában úgy tekintik a középiskolai tanári vizsgát [az 1930-as évtized első felében Franciaországban – *A szerk.*], mint valami embertelen próbatételt, amelynek végén, ha csak egy kicsit is akarja az ember, végleges pihenést nyer. Nálam ez ellenkezőleg történt. Az évfolyamtársak közt legfiatalabbként tettem le ezt a vizsgát, első próbálkozásra, könnyedén nyertem meg ezt az akadályversenyt tanokon, elméleteken és feltevéseken át. De csak ezután kezdődött a gyötrem: nem volnék képes végigbeszélni az óráimat, ha nem foglalkoznék minden esztendőben új előadás-sorozat összeállításával. Ez a képtelenség még inkább feszélyezett, amikor a vizsgáztató szerepében találtam magam: mert ha cédulán húzták ki a kérdéseket, már azt sem tudtam, milyen feleletet kellett volna adni a jelöltnek. A legrosszabb is mintha mindent elmondana. Mintha szertefoszlanának előttem a témák, egyes-egyedül azért, mert egyszer már rájuk irányítottam a figyelmet.”

*Claude Lévi-Strauss: Szomorú trópusok.
Európa, Budapest, 1994 [1955], 54–55. o.*

